ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 61

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

ՕՐԱԳԻՐ

ՇԱԲԱԹ 5 ՅՈՒՆՎԱՐ 1845

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Այս օրագրութեան ով որ կը փափաքի իրեն բաժանորդ ըլլալ, [illegible] Տպարանը [illegible] հասցնելու է՝ մէկ տարեկան գինը 135 ղուրուշ է ։ Ի Պոլիս [illegible] Յ. Միրզա [illegible] ։ Ի [illegible] Ռ. [illegible] ։ [illegible] Գէորգ Էֆէնդի Հաւաքարանեան [illegible] ։ Ի Տփխիս [illegible] Ս. [illegible] ։

Յերեւան Ի. Երեւանցի [illegible] ։ Ի [illegible] Գէորգ Էֆէնդի [illegible] ։ Ի Մոսկվա [illegible] Բ. [illegible] Մ. [illegible] ։ Ի [illegible] Ա. [illegible] Յ. [illegible] ։ Ի [illegible] Ա. [illegible] ։ Գահիրէ [illegible] Մ. [illegible] ։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Զմիւռնիա 5 Յունվար ։

Քաղաքիս սուրբ Մեսրոպեան դպրատանս հոգաբարձութեանը վրայօք ծագած խառնակութիւնը (որ Հայաստանի օրագրոյս 57 թուով ծանուցինք) դեռ եւս արժանաւոր անօրինութեամբ մը չի վերջացաւ, եւ գրեթէ խաղաղութեան յանկարծ եկիրքը՝ սա այժմ թանձր ամպի տակ ծածկուած կ'երեւի ։ ուստի քաղաքիս հայազգի ժողովուրդը՝ այսպէս բարեկարգ եւ բարեհամբաւ դպրատանս յաջող ընթացքը փափագելով անհանգստանալի ձախորդ վիճակէ մը ելնելուն, արդարեւ սաստիկ ցաւ կը զգան սրտերնուն մէջ, որուն վրայօք յաջորդ թուով մեր հաւանութիւնը երկարօրէն խօսելու ։

—Ամսոյս 1ին, Սմիւռնայոյ [illegible] անդամակցութեան պաշտօնը յանձնուեցաւ վրայօք Կայսերական Հրովարտակը կարդացուեցաւ, ներկայութեամբ քաղաքիս Հայոց [illegible] խորհրդական անդամներուն եւ բոլոր ազգաց երեւելիներուն ։ ուր եւ ներկայ էին պաշտօնեայ անձերուն եւ ազնուականաց հիւպատոսներուն թարգմաններն ։ նոյն օրէն սկսեալ Սմիւռնայոյ կառավարիչն սկսեց իւր պաշտօնը ամենայն խնամով գործի դնելու ։

Յայտնին հաստատ է, թէ շատ գոհ պիտի ըլլան քաղաքիս բոլոր հասարակութիւնը այս Սմիւռնայոյ կառավարչին մարդասիրական հոգութեանը. մանաւանդ փորձով ալ ամենուս յայտնի է՝ քաղաքիս մէջ քանի մը անգամ չէզոքութեան պաշտօնները խոհեմութեամբ վարելովը ։

Հայաստանի օրագրոյս 59 թուոյն Պաղպիոյ յօդուածին մէջ՝ Տէլլա օրագրէն թարգմանուած մէկ օդաչուորի (աէրոնաւտի) մը կորսուելուն ծանուցմանը վերաբերեալ թուղթերուն քանիսը հիմայ ծանուցանենք, որ բարեկիրթ ծեր մարդ մը գտեր ու բերեր տիրոջը յանձներ էր, եւ անկից երեք օր ետքը՝ ինքն նոյն օդաչուն (Նոյեմբերի 6ին) հասնելով պատմեց քաղաքին մէջ ։ Այսպէս մինակ ինկեր ծերին ինչ ազնիւ բարուց տէր մարդ ըլլալը ալ կը հասկցուի, ինչպէս որ անոր ձեռնական թուղթ գրուի նէ, մերինակին դրամը ալ ուրախ պայման կ'երեւի ։

"Պ. Պ. . . անունով եկամուտի տէր հարուստ մարդ մը յաւուր օդապարիկ մը անձերեւակայութեամբ ժողվելու. եւ այս մարդն շատ կրտոր Պաղպիայի հերութեան պանդոկին վրայ քաշուած պահ կորսունցուց, որ իր տիրոջը բարեկամներուն մէկուն էր, կորսնցունողը նոյն օրը թուղթ հանեց՝ փարիզ քաղաքին ամեն երեւելի փողոցները պատերուն վրայ փակցուց, որով կորսունցուցած քանը գտնող եւ իրեն բերողին 1000 ֆրանք (4250 ղուրուշ) վարձք կը խոստանար. տասն օր անցաւ. եւ եկամուտներուն հաւաքողը մինչեւ այն ատենը տեղաց մը ձայն մը չառնելով՝ գանելու յոյսը կորսունցուցեր էր. մէկ մըն ալ ծերունի հասնելով դիրս ասաւ ։

"Պարոն. քու կորսնցուցած շատ կտոր պանակը բաղը իմ ձեռքս ձգեց. իմ կերթալ ըլլալս եւ անուանս պատիւը դիս շատ կ'ամչցունեն, ասոր գտնողին վարձք խոստացած 1000 ֆրանքը ընդունելու կարօտ ըլլալուս վրայ. բայց իմ հիմակուան վիճակս զիս կը ստիպէ որ ընդունիմ. սակայն ես անձամբ աւելցա առնելու պիտի ամչնամ. ուստի աս կնոջս մատնեցի որ, շատ կտոր պանակը պահարանի մէջ դնեմ. եւ առաջիկայ ամիսը ալ քեզի անանկ գէշ ըլլէ". սաանկ ըսաւ. մեզի ալ մնաց բարեւ ըսաւ ու գնաց, հոն գտնուողներն ամենքն ալ անանկ գաւեցին՝ որ բժիշկները բժշկութեան աշէկ եղանակը իրենց համար պահած են. ինչպէս որ ուրիշ արուեստաւորները ամենն ալ կ'ընեն. ուստի մենք ալ միաքերնիս դրինք այս խրատը վարուիլ" ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՑՈՒՑԿՈՒԹԻՒՆ

Մէկ խելացի հեղինակ մը իր գրքին մէջ՝ սա իմաստալից պատմութիւնս կ'ընէ

Պարսկաստան մը քանի մը բարեկամի հետ հիւանդի մը քով գտնուեցայ. այս տեղի մարդոց խօսքը աւելի էր որ՝ մարդկայս ստամոքսը այն որքան ուժ ունենէր. մանաւանդ մարդս հիւանդ եղած ատենը, մեր այնքան մարդոյական դեղեր եւ ջուրեր եւ հնարքներ ուրիշ ասոնց պէս բաներ կը յիշեցունեն որ՝ գիտեմ թէ մէկ տակառ (փըչի) մըն է. եւ այնքան բանը թէ հիւանդ մը առջեւնցունել, այլ ողջն հիւանդունելու բաւական են ։

"Այս միջոցիս բժիշկը վրայ եկաւ. ուրիշ մարդոց պէս բժիշկ մը նստաւ. ինչ բանի վրայ խօսելնին հասկըցաւ՝ ինքն ալ խօսքի բռնուեցաւ. եւ յիրաւի այս բժիշկը շատ իմաստուն եւ փորձեալ մարդ էր, հիւանդին բաղեղը (նապըզը) քննելէն ետքը՝ հիւանդանոցներուն մէկը ասոր ըսաւ. կ'ուզէի իմանալ որ բժիշկները մէկ հիւանդի մը ինչ դեղ կուտան նէ՝ իրենց հիւանդացած ատենն ալ՝ իրենց համար այն դեղը գործ կածեն մի. Հմտաւոր բժիշկը ըսաւ. պարոն, աշխարհըս բժշկական գիրքերով լեցուած է. այդքան գիրքերուն մէջ տակաւին մէկ գիրք մը պակաս է. եւ այս գիրքիս խորագիրը ասանկ ըլլալու է. "Բժիշկներուն իրենց հիւանդութեան ատենը գործածած դեղերնին վրայ" ։ Ըսէկ գիտեմ որ՝ այն ատենը ասոնց գիրքերը եւ ասոնց նուսխայի (ռեչեթթէյի) բժշկական գիրք մը կրտսեներէնը. եւ այս կերպ բժշկութիւնս ալ բոլորովին նոր բան չէ ։

"Բժշկութեան ատենն՝ իմ սովորութիւնս այս է, որ միշտ իմ ստամոքսս կը դիտեմ. եւ ինչ որ կամք ըսէ նէ՝ կը հնազանդիմ. օրինակի համար, մտքէս կ'ըսեմ թէ այս օր ինչ ուտելիք կ'ուզէ՞ս. եւ աղէկ մը կը նայիմ թէ ինչ պատասխան կ'առնեմ. Ըսենք թէ ոստրէ (ոստրիտայ) կամ աղցան (պաստրմա) ուզեց, այն օրը անիկայ կ'ուտեմ. եւ մինչեւ որ ստամոքսս ասանկ բաներ չուզէ նէ՝ ամենեւին բերանս չեմ դներ. ամեն օր ասանկ կ'ընեմ. եւ գիտեմ որ՝ ասիկայ իմ առողջութեանս օգտակար է. եւ աւելի 'ի շատ այս աղէկութիւնս ալ կայ որ. կերակուրիս տեսակը կը փոխուի. եւ ամեն օր մէյ մէկ տեսակ բան կ'ուտեմ, այն ալ՝ իմ ստամոքսիս ցանկացածը եւ ախորժածը. առաւ՝ կերած կերակուրիս համն ալ եւ կը կ'առնեմ ։

"Բայց թէ որ չար գիպուածով մը հիւանդանալու ըլլամ նէ՝ բնութեանս կը թողում որ իրեն յիշատակար եկած հիւանդը ինքնիրենը թափէ. դեղ առնելով երկու թուրի մէջ չեմ ձգեր. քանզի դեղ առած ատենս բնութեան աշխատութիւնը կը շատնայ, մէկ մը որ հիւանդութեան հետը պիտի պատերազմի, եւ մէկ մըն ալ՝ բժիշկին տուած դեղին հետ ։

"Բայց ամենէն աւելի ինծի ուժ տուողը՝ համբերութիւնն է. քանզի շատ անգամ չէ թէ հիւանդութիւնը, այլ հիւանդին անհամբերութիւնն է որ՝ բժիշկը կը հարկադրէ նուսխայ գրելու եւ դեղ պատուիրելու ։

"Ասոնք ըսելէն ետքը՝ հիւանդին կողմնակալ բժիշկը եւ կ'ըսէ. "հիմայ հրամանքդ ալ անանկ սեպէ թէ բժիշկէկ ես. եւ մեր մէջի ինչ դեղ կ'ընենք նէ՝ հրամանքդ ալ քեզի անանկ գէշ ըլլէ". ...

Այս խրատը շատ աղէկ է. բայց ամեն հիւանդութեան համար ընդհանուր չի կրնար ըլլալ. ստամոքսին ըրած աղաչանքը յաճախ մարդը քիչ անգամ կը հիւանդանայ, թէ որ այն օրուան ուզած կերակուրովը ստամոքսը չափէն աւելի չի ծանրաբեռնէ. ուստի միտք պահելու հարկաւոր խրատներուն մէկն ալ՝ բնաւ երբեք շատ չուտելն է. ամեն ատեն սեղանէն եւած ժամանակը անանկ պիտի գանես զուն քեզի որ քիչ մը աւելի բան ալ ըլլայ նէ կրնաս ուտել. ստամոքսին մէջի մինչեւ բերանը լեցուած բաները չեն շարժեր. բանի շարժում ըլլայ նէ՝ դուրս կը թափին. ստամոքսն ալ մինչեւ բերանը լեցուի նէ՝ մարսողութիւն չըլլար. քանզի մարսողութիւնն ալ շարժում մըն է. եւ բնութիւնը կերածը մարսելու համար ստամոքսին բաւական ըսէ նէ՝ մէջը եղածին մէկ մասը դուրս կը թափի. եւ եւ դժուար մարսելէն ալ շատ տեսակ հիւանդութիւններ կուգան ։

Խմելիք ուզելը մարդուս մէկ սովորոյթ մըն է. ընդունելութիւնը խմելիք ուզէ նէ՝ պաղ ջուր կուզէ. քանզի ներսի տաքութիւնը անով կը մարի. գինին՝ որովհետեւ տաքութիւնը կ'աւելցունէ, սովորութիւնը միայն է որ՝ ուզել կուտայ. մանաւանդ երիտասարդ եւ տաք արիւն մարդոց՝ որ բնապէս գինիի կարօտ ըլլալու բան

երկուշաբթի օրը իմ պաշտօնատունս տամ՝ և ճիշդ ժամը երկուքին՝ ժամ ժամ ... և ... փողոցներուն իրար միացած անկիւնը (քէօշէն) բերէ. հրամանքդ ալ՝ 1000 ֆրանքնոց դրամ նոյնպէս պահարանի մէջ կըդնես բսած տեղս կը-ղրկես մարդուդ մէկուն հետ՝ որ կուգայ իմ մարդուս հետ բերածներնին իրարու կուտան, և սանդիկ եւ ոչ ըլլայ չի ճանչցուած բանը կը յիշենայ. որ իմ ալ եւ երբ ուզածս այն է. ողջ լեր"։

"Կորսուած դեմենքրան տէրը այս թուղթս անմիջապէս շատ ուրախացաւ. ըսուած օրը այն 1000 ֆրանքնոց դրամ պահարանի մէջ դրաւ, ղրկեց, սպասաւորը կանչեց, ինչ ընելիքն՝ ու ր երթալիքն տեղն 'ի մէկը հասկցուց, ղրկեց. սպասաւորը ըսուած տեղը մարդը հոն գտաւ. իր ձեռքի թուղթը անոր տուաւ. անոր ձեռքի պահարանով եկած թուղթերը առաւ, և սանդիկ կրնքած բերաւ տիրոջը յանձնեց. այս պահարաններուն մէջ իրեն դրուած թուղթը հետ բացիր մէն է եղեր. որ ճարտար գողը շատ կատակ ըրեր, փոխարինութիւնով ծաղրեր մարդուն թղթի մէջ պահարան ըրեր ղրկեր է։

"Այս մարդուս անօրէն խորամանկութիւնը կը ճանչցուէր (հրեշ նոյն օրուրիշը), թէ որ մարդուն դրկած նամակը՝ սանկ կարդացողը մը-տադրութեամբ կարդար. փանզի նամակին մէջ երկու տեղ կայ եղեր. մէկ մը քերականութեան կանոններու՝ և մէկն ալ պարզ ուղղագրութեան կանոնի դէմ. և մէկ մարդ մը կրթութեան սանկ մտած ըլլար նէ (այսինքն՝ դպրատուն գացած և ուսման հետեւած ըլլար նէ), այս սխալները ընելու չէր, և սանկ կրթութիւն մը չունեցող մարդը՝ պատւոյ վերաբերեալ բաներուն վրայ այնքան բարակ մտածելու յարմարութիւն չէր ունենար"։

Ամերիկայի օրագիրները սանկ փորձնագիտութիւնները կը պատմեն, որ ամէն մարդ զգուշանայ, և այս կերպ որոգայթներու մէջ չի իյնայ և չի խաբուի. բայց մենք՝ թէեւ ուղղագրութեան և քերականութեան կանոններու դէմ սխալները՝ սանկ բաներու վրայ կասկածելու պատճառ ըլլալու ըլլանք նէ՝ հաւատարմութիւն ընելու խօսք չի մարդ կրցանենք։

Ընծայութեմն մարդու ձեռօք եկած թուղթը՝ կամ ինչ բան որ ըլլայ նէ, բերողին առջեւը բանալու է. շատ մարդ կայ որ՝ մէկը իրեն նամակ մը բերէ նէ՝ իր սպասաւորը կը ղրկէ այն նամակը իրեն բերելու. նոյն բան մարդը իր դրամը հանելու արժանի չի սեպեր. կըլլայ որ նամակին հետ ուրիշ (էմանէթ) մը ալ ըլլայ. մարդը նամակը կուտայ. ուրիշը կ'առնէ կ'երթայ. մինչև սպասաւորը գիրը իր տիրոջը տանի, ետքը գիրը բանայ՝ կարդայ նէ՝ մարդը խել մը ճամբայ կ'առնէ. անանկներ ալ կան որ՝ գիրը առածնուն պէս չեն կարդար, բարձին վրայ կըդնեն, կամ ծոցերնին կըներեն. կարդալու զբաղելու ժամանակի կըսպասեն։

Անտոն Տէրսրը անուն կնոջ մահը՝ նախընթաց թուով Վաշինգտոն յօդուածին մէջ պատմեցինք. որ բարերարութեան յօժարեալ կին մը ըլլալուն համար՝ իր քաղաքակիցներուն և զինքը ճանչցողներուն ցաւ տուաւ։ Բայց ամենուն մահը անանկ չէ. ոմանց ալ կենդանութիւնը աշխարհքի մէջ անօգուտ և լոկ տեղ մը կեցուցնել ըլլալով՝ մահերնին մէկ ուրախութիւն մը կըլլայ. ըսել այն չըսուի որ՝ կարելի է թէ անոր տեղը հասարակութեան օգտակար մէկը կ'իյնայ նէ՝ կամ գոնէ՝ անոր կենդանութեանը խափանուած աղէկ բաները 'ի գործ դրուին. Վաշինգտոնի օրագիրներուն մէջ՝ սանկ մահուան մէկ օրինակ մը կըգտնենք։

Պ. Բլայք անուն մէկ մը՝ որ ատեն մը տէրութեան նախարարներուն ... տեսանը փաստարան էր. հոկտեմբերի 25ին մեռեր է. այս մարդս իրեն արժանաւորութեան և արտաքոյ բարքովը շատ անուանի եղած է փոքրկու մէջ. շատ տուներ և շատ երկիրներ ունէր. շատ անգամ թէ ծախու առնելու և թէ փորձով բանելու մարդիկ եկան. մէկուն ալ չը տուաւ, յուսալով որ՝ աւելի գին կամ փորձ տուող կըլլայ. գետիններուն ալ՝ ոչ ինք փորուցանեց կ'ընէր՝ հարկաւոր ձեռքերն փոխելով. և ոչ ուրիշին կուտար՝ միշտ աւելի յուսալով. տուները աւերակ՝ և փլչելու մօտ էին. անանկ կըկըլ հալուաւ և կերակուրի կարմենէ ալ խնդիր կըգբեր. և ինչպէս կարծեր նէ՝ անանկ ալ մնաց. ...ւսաւ չունէր. ուստի ժառանգը՝ իրեն կոչմանը ազգականները եղան. իրեն պէտքը հազարներ մէկ սպասաւոր կին մըն էր. որ իրմէ քանի մը օր առաջ մեռաւ. մեռած օրուան յաջորդ օրը դրացիները և ժառանգները մարդ բերին. պատուհանները և դռները (խափէաները) բանալ տուին. որ երեսուն տարի մը կայ որ մարդու ձեռք դպած չէր. թէպէտեւ մարդիկը առանց ... նելուն վրան շատ ուրախացան. քանզի տակաւին որ ... թողուն ալ ... թողերուն պէս գեղեցկացուննեն. բայց անհնար էր որ այս մարդուն կենդանութեան առեքը՝ առոր խորհրդուն կըզրէին. և այս հինցած ու աւերակ առեքը փոխարինելու և նորէն նոր գեղեցիկ ձեւով շինելու հանեցուցին. իրենք շինեցին և այս ... ալ նէ՝ դէչ կըլլայ. ուստի սկսանք այն աղէ...թիւնը կըբաշէին. հիմայ արդար եղան. ... ամէն տարիք այս թաղս ալ գեղեցկացնել։

չեն ունենար. ուստի մէկ մը որ՝ արիւնին ազնուութիւնը պակսած չէ, բանս է որ՝ ծեր կամ հիւանդոտ չէ. և զինքը խնայելու՝ առատաձեռն սանկ կ'ուզէ բան մը կը խափուի. և թէ որ ...ւեկից իրեն հիւանդութիւն մը գալու ըլլայ նէ՝ բնութեանս և ատամնաբոյժ ուզածը ըրի. և գէշ գալը, անանկ է նէ՝ այդ կանոնը առաւ բանելու իրաւունք չունի։ Արդէն տեսակ ողերց խմելիքներուն վրայ ալ սանկ հասկցէք. որ ամենն ալ ջիղերու գրգռիչ են. և ցիղերը ինչ բանի ըլլայ նէ շատ կըցուցնեն. և սովորոյթ ըլլալուն համար ուզուածը անհնարաւոր մարդը կ'կարծէ որ՝ առատաձեռն է ուզածը սանկ բաներու. սովորող մարդը՝ բժիշկ մը իրեն առաջնորդ ունենալու է. որ իրեն ճանչցունէ թէ առողջը ընութիւնն է մի՝ որ ջիղերը սկարանալով և թմրելով՝ գրգռիչ մը կ'ուզէ. ենթէ սովորութիւնն է մի, ասկից կըհասկնաս որ՝ այս ընդհանուր կանոնս թէեւ պէտ ամէն մարդու համար է. բայց իրենց առատօրեան խմելիքի սովորողանոց մարդոց համար չէ։

* * *

Արտաքոյ խոհանոցներու մը փորձ։

Տեղացիի երկիրները Վաշինգտոն տէրութեան ձեռքը անցնելէն քանի մը տարի ետքը՝ Ճէնէրալ Սքոթ անուն ազնուական մը՝ դիւանը խել մը մարդիկ ժողվելով՝ մինչեւ այս տարի դէմ կեցաւ. և անգամ՝ անգամ շատ նեղութիւն տըւաւ գաղղիացիներուն. քանի որ յաղթուեր նէ՝ կըփախչէր. նորէն շատ մը մարդով երեւան կելլէր. մինչեւ վերջի անգամին ետեւը նեղը իյնալով Մարոքի երկիրը փախաւ. որ է Մարոքը, և պատճառ եղաւ. որ գաղղիացիները Մարոքի հետ այն հաշկառ որ կռիւը ըրին, որուն մէջ յաղթական հանդիսացաւ ծովու վրայ Ժուանվիլի դուքսը, որ է Գաղղիայի թագաւորին որդին. և ցամաքի վրայ Պիւժօ Մարէշալը. որ Իզլի տեղը՝ պատերազմն Մարոքներուն յաղթելուն համար՝ կոմսութեան պատիւ առաւ, Իզլիի կոմս ըսուելով։

Այն պատերազմին պաշտօնատար զօրավարներէն մէկը՝ որ շատ տարիէ հետէ Աֆրիկէ կենալով Արաբացւոց լեզուն շատ աղէկ սորված էր. գաղղիացիներուն Աֆրիկէի մէջ ըրած պատմութիւնը շարադրել ուզելով՝ այն տեղայի ալ...ներուն շինած խաղերն ալ ժողվեց. և այս խաղերուս մէջ երկար մէկ բանաստեղծութիւն մը կայ. որուն մէկ քանի կտորը հրատարակուած է Աբտէլքատիր՝ այն տեղի արաբացիներուն մէջ իրաւ... պատիւ ունի. ուստի անոր ըրած պատերազմները և յաղթութիւնը զինւորապէս սանկ երգերուն նիւթ կ'ըլլայ. այս երգս ալ՝ որ հոս պիտի դնենք. սկիզբը Արաւնոց գովութիւն ըլլալէն ետքը՝ Աբտէլքատիրին վրայ խօսքը դարձունելով՝ անոր մեծնալը և ցեղապետ ըլլալը բանաստեղծական ձեւով կըպատմէ. հոս դնելու խօսքերս՝ այն կտորէն են։

«Ընտանեաց [illegible] տեղեր. և անկէ ելան [illegible] , [illegible]. [illegible] ։

«Այն [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]

[illegible] յաղթութեան [illegible] ։

"Մենք [illegible]. [illegible]

[illegible] ։

"Ընդ [illegible], Մ[illegible]. [illegible]

[illegible] ։

"Ընդ [illegible]. [illegible] ։

"Ղ[illegible]. [illegible] ։

"Մեր [illegible]. ([illegible]) [illegible]. [illegible] ։

"Օրանէն [illegible] Մ[illegible]՝ [illegible] Մ[illegible]՝ և [illegible] Մ[illegible], [illegible]. [illegible] ։

"[illegible] Մ[illegible] [illegible] ։

"Ընտանեաց [illegible]. [illegible], [illegible]. և [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐՔԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱՀԱՆԳ ԵՐԵՒԱՆԻ

Այս կողմէն առած վերջին գիրերնիս նոյեմբեր ամսոյն սկիզբէն է, որ ընդհանրապէս բոլոր՝ այս նահանգին քաղաքական կացութիւնը՝ շարունակ խաղաղ և ապահով վիճակի մէջ ըլլալը կը ծանուցանեն. այս կողմերս ալ ձմեռը շատ սաստկութեամբ սկսեր է։

Մեծամեծն Ներսէս Ե ին Սրբազան Կաթողիկոսին 'ի Իւր սուրբ Գահը շնորհակալութեամբ վերջը բան մը չեն ծանուցաներ, բայց Նորին Վեհ Սրբազնութիւնը սակաւ ինչ Պէքինով քաղաքը (Պետրպուրգ) ըլլալով՝ ուսկից Արքայն Մեծն հօր հրամանագիրեր կը ստանայ. որոնք բոլոր մեծ յարգանօք Սինոդին բարեկարգութեանը և համար ուսումնականութեան յառաջադիմութեանը վերջը գրուած ըլլալէն՝ բոլոր արժանեաց ալ գործ կըրուն։

— Աքսորանոյ Ընդհանրապետին Կոստանդեան այս վերջ յանկարծ կարապետութիւնը կը յիշէ 'ի սուրբ Էջմիածին գալու, բայց Էջմիածնի պաշտօնականին այս պատուականութեան պատճառը դեռ ստուգիւ չի գիտցուիր. միայն թէ սուրբ Էջմիածին և թէ Երեւան արժանաւոր պատրաստութիւն կ'ըլլան՝ Ընդհանրապետին ընդունելութեան համար, և հաւատացելութիւնն ալ որչափ սրտով կ'ըղձանան իրենց բարեխնամ Կոստանդինի տեսութեանը արժանի ըլլալնուն. Արուեստ հաւանաւորութիւնը բաւական ժամանակէ հետէ երախտագիտութեամբ կը սպասեն։

ՐՈՒՍԻԱ

Կովկասի տրրայութեան խնամը՝ մանաւանդ Պարսկաստանի սահմանը յայտնութեան երեւալով՝ հիմա բնակած, և Կովկասի տեղէն փոխառուած երկիրներն ալ ամէնքը կառավարել. Հոկտեմբերի 16ին շատ աղէկ է եղեր. և թէ՛ց կառավարին յաջող բարեբախտութիւնը աճեր է։

Այս խնամովս այս անգամ ձեզի ծանուցանել պատմութիւն Պետերբուրգի Ազգին մէջ Ընդ քասած ըլլալը-

րը հետեւեալ տեղեկութիւնները հաւաքած այս ազնուական թղթակցութեան անձին վրայօք։

"Յանկարծ պզտիկ տղայ էր՝ որ անգամ մը գետինը ինկաւ. բերնէն ակռաներուն շատը տեղէն թափեցան. հուշակաւոր վարպետ ատամնաբոյժ մը կանչուեցաւ. որ ինկած ակռաները ամէնն ալ տեղը դրաւ ու հաստատեց. անգամ մը որոշութեան մէջ ալ՝ անզգուշութեամբ հրացէն (թիւֆէնկ) նետած ատենը ալ ձեռքին ցուցամատին կէսը թռցուց. Իսկէն քաղաքը՝ գլուխը մնանկ սաստկութեամբ մէկ գերանի (տիրէկի) մը զարկաւ չի տեսնելով, որ ուղիղ բարբառման հիւանդութիւն եկաւ վրան։

"Մէկ էնգլուխ քաղաքը, մէկ բարձր տեղէն մը գլխուն վրայ հանքային նիւթէ շինուած սկաւառակ (մանէն թէփսի) մը ինկաւ. և ինքը վիրաւորուեցաւ. Միւսխա կեցած ժամանակները տուն մը շուն խածաւ վէնքը. ուրիշ տուն մը՝ շրջելու մտնելու ժամանակը՝ Նէվա գետը ինկաւ. անկէց քանի մը տարի առաջ՝ Պրուն ըսուած տեղը գինուորական հրամանատարութեան (ամէն մայլիմ) տեսնելու կեցած ատենը՝ մէկ հրացէն մը նետուելով՝ նետոցին անխոհեմութեամբ այս իշխանիս ոտքին մատէն անցաւ կապարեայ գնդակը, որ ոտքը սրբրջելու պէս բրաւ։

"Ասոր ժամանակներս Պէտին, կառքով տեղ մը կ'երթար. ձիերը սանձը ակռաներնուն (կէմը ագըին) առին և անոյժ զառ՝ ձի փախցուցած ատենը շատ անգամ ձիէն ինկեր էր. և այս անգամս ալ՝ պարտէզին մէջ հանդարտութեամբ ձիով պըտըտած ատենը ձիէն ինկաւ. և այս խնայելու մասը այն պիտի ըլլայ որ՝ քանի մը ամիս իրեն ալ թէպ պիտի չի կրնայ բանեցունել. ինչպէս որ կ'երեւի"։

ԱՊՐԻԿԷ

Անտրիա քաղաքը հրատարակուած Ինտրեպէ ըսուած օրագիրը՝ որ հիմակուան կառավարութեան կողմը կ'այպանէ, 1844 հոկտեմբերի 26ին կը ծանուցանէր որ՝ այս գիրեր խորհուրդ կայ. Պ. Նարզակեան (որ այս կառավարութեանս գլուխն է), Պաշտին

գետապանին տունէն դուրս ելլելու ատենը պիտի զարնեն մեռցունեն։ Պ. Նարզակեանի դէմ ասանկ մահուան սպառնալիքներ ամիսէն շատ եղած էին, և սակ եղած չէր, որ այս անգամս ալ՝ ուրիշ անգամներուն պէս բանելով հոգ չըրաւ. բայց Նարզակեանին կուսակիցները այս անգամ ըսին պիտի մեռցունեն եղեր այս իշխանս. և յառաջ այս բանիս համար մեկ հոգի դնելով տնանկ տեղ մը կեցեր են՝ այն իրիկունը, որ հարկաւ Պ. Նարզակեանը Պաղտին գետապանին տունէն դուրս ելած ատենը անկէց պիտի անցներ. ամեն մէկուն գործն ալ բաժներ և յառաջացուցեր էին. բայց մէկ անակնկալ պարագայ մը ասոնց խորհուրդը ավրեց. և Նարզակեանը ազատեց։

Դաւակիցները կ'խորհէին որ՝ իրիկուան ուշ աան կանցնի անկէց. բայց Պ. Նարզակեանը քաղաքը մեկուն այցելութեան գացած ըլլալով՝ սովորականէն քանի բոպէ առաջ ելաւ, որ սակայն լոյս էր. և այն օրն ալ՝ օդը շատ գեղեցիկ ըլլալով՝ իրիկուան լոյսն ալ գուարճալի բան մըն էր. դաւակիցներուն գլխաւորը՝ պատուհան եղած վրայ մըն էր. ասոր ճանչցուելէն վախնալով՝ այն ատենը բանի ձեռք չի զարկաւ. գործը միւս օրուան ձգեց. սակայն այն գիշերը խորհրդածողը գինքը մատնելով՝ երաւ մասն առէն Պ. Նարզակեանին գնաց խորհուրդը մէ բան միայն պատմեց։ Պ. Նարզակեանը՝ անկէց վար տալէն ետքը՝ ասոր խորհրդակիցներն ալ ժողվեց, և բանտը դնել տուաւ. որ ամէնն ալ անծանօթ և օտարին ատրճանակ մարդիկ են. շատ մը մարդիկ ալ մէկ ատենէն տուն մը հոգի մէջէ հանեցին բանտը դրին։ Պ. Իբրիմ Բիւրէթ որ Ալեւու ըսուած ազնուականին վրայ արհետ կասկած ըլլալով այս խորհրդոյս հաղորդ ըլլալուն համար՝ այս ալ փախչեցաւ. այս քննութիւններուս կողմանէ իմացուեցաւ որ՝ այս չար խորհրդոյս շատ հաղորդակիցներ կան եղեր զօրաց մէջ, ասոր քաղաքը գնդապետները նոյն օրը բռնուեցան. և Օրէնգ զինուորին իշխանութեան սակը գանուող քանի մը զօրավարներու համար ալ՝ որ խորհրդակիցներէն են եղեր, յառաջ հրաման գնաց որ քաղաքը զրկուին։ Ասոնցմէ ոմանք ալ բռնուեցան...

[illegible]

ման փնտոց․ որ ատեն մը Պ․ Նրիմին իշխանութեան ատեն զօրավար էր․ և այն ատենը Պարչէլօնա էր․ ձարձիք կար որ՝ ասիկայ ալ Գաղալօնիայի կուսակալ Պ․ Տը Մէէօր մեռցունէ, և այն տեղը զօրքը ոտք հանէ։ Պ․ Մէնտիքապի անուն մարդն ալ բռնեցին․ որ Հոկտեմբերի 25ին Մատրիտ եկած էր․ և Նաւարրէօրոյի գլխաւոր զօրապետներուն մէկն էր։

Պ․ Նրիմը վերցունել բանալը դնելէն ետքը ատենը պատուած թուղթերը ժողվեցին․ և ձեռքէ անցունելով գտան որ՝ միայն Պ․ Նարվաէզը չէ․ ուրիշ շատ երեւելի մարդիկ ալ պիտի մեռցունեն եղեր․ և ասոր շատ ծանր պարագաներ երեւան ելան։

Հոկտեմբերի 27ին ալ կէս օրէն ետքը ժամ 8․ Պ․ Տը Մէէօր Պէնօտրիլի ապարանքէն դուրս ելած ատենը երկու հոգի վրան կրակեցին, և զարնելու ատենին կրնանին․ ատոնք բանող պահապան զօրքը Նագարագանտա կրնանէին կոր․ բայց շատ մը զինեալ մարդիկ եկան՝ մանուածները զօրաց ձեռքէն մանութեամբ առին․ չորս հինգ հարիւր հոգի մը՝ գլուխնին կարմիր գտակով ասոնց հրապարակը լեցուեցան․ բայց երրոր զօրքը եկաւ՝ ասոնք ամէնն ալ ցրուեցան։ Պ․ Տը Մէէր Պէնօտրիլէն ելած ատենը ատենէն քալելով անցաւ․ և քառասուն հոգի բռնել տուաւ․ երկու զօրաւոր և մէկ զինուոր մը դանակով զարնուեցան։

Հոկտեմբերի 28ին․ խումբ խումբ զօրք քաղաքը կըպըտըտէին․ և մէկ սաստիկ հրամանագիր մը ելաւ․ պատերազմի ատեան մըն ալ հաստատեցին․ բռնուած մարդոց մէջէն չորսը մահուան վճիռը ընդունեցին․ և թին հոգի ալ՝ նախագահներուն պիտի ղրկուին։

[illegible] . . . .

«[illegible]

«[illegible] . . .

«[illegible]

«[illegible]

«[illegible] . . .

«[illegible]

«[illegible]

«[illegible]

Թարգմանեալ 'ի [illegible]։

* * *

ԱՄԵՐԻԿԱ

Ամերիկայի միացեալ նահանգաց օրագիրները կըսեն որ՝ Վաշինտոն գաւառը ընտրութեան պատճառաւ շատ աղմուկէ խռովութիւն կայ․ Նաւեալբէ քաղաքն ալ կառավարութիւն հանեցին Իռլանտացիները որ Օ․ Փօննէլի կուսակից էին, և Օ․ Փօնէլին յաղթական հանդէս կընէին հրավառութիւնով (անեղցանու) և որու տուն որ լուսաւորութիւն չըրէնէ՝ այն տանը պատուհաններուն ապակիները կըկոտրէին․ այս խռովութեանս մէջ հրացէն ալ նետուեցաւ երկու կողմէն, քանի մը հոգի ալ զարնուեցան և վիրաւորուեցան։

Օ․ Փօնէլին բանի որ Իռլանտայի ազատութեան վէճը սկսեր է՝ նէ միշտ անոր կընայի որ՝ գործոյն մէջ բռնութիւն չի մտնէ և բազքը միշտ արդարութեան ճամբով ըլլայ․ և որ տեղ որ քաղաքութեան ազգին առնախասութիւն ըրած է նէ՝ անոնք կըցած է զուսպ բռնել․ որ բնաւ զէնք գործ չածեն․ բայց թէպէ Իռլանտա է, Ամերիկա չէ, իրեն անմիտ կուսակիցները՝ Ամերիկա այս ճամբան կըբռնեն, որ բոլորովին իր կամացը և բռնած ճամբուն հակառակ է․ և թէ որ Իռլանտա ալ այսպէս ընէ թինէ՝ գառը կըգէշնար և Օ․ Փօնէլին յանցաւոր կըլլար․ վասն զի թէ և իրաւունք ունենալով ալ՝ մէկ մարդ մը բռնութիւն յանեցունէ նէ՝ ունեցած իրաւունքը չի ներուացունէ ալ նէ՝ շատ կըտկարացունէ։

ԱՆԿՕԼԱ

Ափրիկէի Անկօլա գաւառը փորդուգալի թագաւորութիւնը առնելը տեղ ստացած է․ այս մասերս այն տեղի բնիկ տեղացիներուն հետ մէկ ծանրէկէ վէճ մը ունեցաւ այս պատճառաւ․ Պոսոմբէր նաւապետը՝ որ Մօսէմտա երկրին զինուորական կառավարիչն է, Մօսաքէն բռնած տեղայի թագաւորին սահմաններուն մէջ գտնուած լըճ մը ձուկ որսալու համար նոյն թագաւորէն հրաման ուզեց․ ըսելով որ այս ձկնորսութիւնը իրեն համար չէ, փորդուգալի թագուհիին համար է․ որ այն տեղացիք Մաքէնէ բասն կըսեն։ Թագաւորը հրաման տուաւ․ բայց կառավարիչը մոռցաւ որ՝ ձուկ բռնելու հրաման տալը՝ ամբողջ լիճը թագուհիին շնորհել չէ․ ուստի լըճին չորս կողմը զօրք կոյնեցուց․ երբ որ ձուկ որսալու համար Պիւքամմանները կուգային (որ այս կողմը բնակող ազգին անունն է), ասոնք առոք կուղէին և չիտային նէ՝ անկէ կըվռնտէին․ Պիւքամմաններուն թագաւորը՝ Պիւիշա անուն, կորիճ և սրտոտ մէկ մը ըլլալով՝ կուելու պատճառ կըփնտռէր․ երբոր այս լըսեց՝ զօրք ժողվեց փորդուգալցիներուն վրան եկաւ․ ասոնք դէմ դրին՝ բայց յաղթուեցան և շատ վնաս կրեցին։

Փորդուգալցիները այս կողմերս ինչ վնաս կրած են նէ՝ իրենց անխոհեմութեամբ առիթ ուզելէն առաջ եկած է․ 1838ին Պիւմանէլին կռիւը անկէ պատճառած էր որ՝ փորդուգալցիները տեղայն սեամբը բնակիչները ստիպեր էին՝ իրենց անասունները խոտ վարցնով ծախելու․ որ փորդուգալցիները պիտի առնէին։ Տէյիապօղի կռիւին պատճառն էր փորդուգալցիներուն պահանջելը՝ որ տեղացի սեւերը հարկերնին դրամով վճարեն․ տեղացին բերքով չի վճարէն․ բայց անոնք դրամ չունէին․ այս կռիւներէս առաջ՝ փորդուգալցիները շատ նեղութիւն կուտային Մնտէնոյ և Գաղալունդայ բնակած ժողովուրդներուն․ ասոնք նեղանալով գլուխ քաշեցին, ապստամբ ելան․ և Պէնկուէլայի պատերազմին պատճառն ալ այս եղաւ։

ՊՕԼԻՎԻԱ

Այս հասարակապետութեան մէջ հիմայ ծանր խռովութիւններ ծագեցան և որովհետև շատ ժամանակէ հետէ քաղաքական պատերազմի մը համար կապած կար, որոյն Լիմսերն նահանգի մէջ տեղի ունեցեր է․ որուն պատճառն ալ՝ կըսեն թէ՝ Յիսուսեան կարգի կրօնաւորներն են եղեր․ Նայց հաւանական չէ։

Պերն ու Արեզի․ Պալ Պամպանի և Լէյսերն նահանգներուն ազատներ ժողովուրդը՝ կառավարութեան զօրաց վրայ յարձակեցան․ և երկու անգամ իրարու դէմ՝ սաստիկ պատերազմեցան․ առաջինը Հոկտեմբեր ամսոյն 23ին, և երկրորդը՝ նոյն օրը քաղաքէն դուրս տեղ մը․ բայց այս կռիւներէն ետև խռովարարներուն մէկ մասը փախեցան․ և անոնց գլխաւորներն ալ կառավարութեան ձեռքն անցեր են։

Այս խռովութեանց պատճառաւ նոյն նահանգներուն մէջ պատերազմ կարգի և ընդհանուր ժողովքներ կըլլան անդադար, որ այս բանիս յառաջ ալ առնէ․ ամեն ինչ որ հարկաւոր է նէ՝ շարունակ գործի կըդնեն։

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ

Կոստանդնուպօլսոյ [illegible] Ընկերութեան արդեամբ․ հետեւեալ տպուած ընտիր գրքերէն քանի մը օրինակները՝ գնել ուզողը կրնայ գտնել քաղաքիս Աստուածաշնչեան Ընկերութեան տպարանը, որոնց անունները և գիները մէկ տեղ նշանակուեցան։

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ կամ ՈՒՍՈՒՄՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ։ Գործ [illegible] փիլիսոփայի [illegible], չորս հատորի բաժանուած, աշխարհաբառ լեզուով․ գինը ամէն մէկ հատորին [illegible] և կէս դահեկան թղթադրամ։

ՃԱՌ ԱՌԱՋԻՆ ԺՈՂՈՎԵԱԿԱՆ ՄԱՐԴԻՍ։ Կրօնական և [illegible] և քաղաքական կրթութեանց վրայ աշխատասիրութիւն [illegible] Կոստանդնուպօլսոյ․ գինը [illegible] և կէս դահեկան, թղթադրամ։

ՊԵՏՐՈՍԻ [illegible]։ [illegible] թարգմանեալ [illegible], գինը թղթադրամով հինգ և կէս դահեկան։

ՓՈՔՐ ՔԵՂԱՔԵՆԵՐՈՒՆ ՄԵԾ [illegible] ՈՐ Է [illegible]։ [illegible] թարգմանեալ [illegible] բարբառ, գինը թղթադրամով չորս դահեկան։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։ [illegible] գրքերը աշխարհաբառ լեզուով, գինը թղթադրամ հինգ և կէս դահեկան։

[illegible]

ՓՈԽԱՆԱԿԱՐԻՒԹԻՒՆՔ

Իզմիր 5 Յունվար։

Լոնտրա	109 ½ 109 ½
Մարսիլիա	171 ½ 172
Թրիեստ	447 449
Լիվօռնօ	
Ճէնովա	

Պոլիս 3 Յունվար։

Լոնտրա	
3 ամիս ժամանակաւ	110
Փարիզ	172 ½
Մարսիլիա	171 ½
Թրիեստ	450 449 ½
Վիէննա	451
Լիվօռնօ	145 ½ 143 ½
Ամստէրտամ	360
Ճէնովա	270 ½

Ի ԶՄԻՒՌՆԻԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԲՐԱԴՖՈՐՏԵԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ